

УДК 341.29:502.13-049.5

О. В. Беспалова

МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проведено історичний екскурс порядку формування концепції сталого розвитку, яка сьогодні є одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень. Акцентовано увагу на екологічній складовій концепції сталого розвитку. Запропоновано авторську періодизацію формування ідеї сталого розвитку та екологічної безпеки в її рамках.

Визначено місце екологічної безпеки в системі ціннісних орієнтирів сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна безпека, довкілля, концепція сталого розвитку, Організація Об'єднаних Націй, глобалізація, міжнародна безпека.

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-8-13

Постановка проблеми та її зв'язок з із важливими науковими та практичними завданнями. Вже загальноприйнятим є той факт, що необхідною умовою розвитку будь-якого успішного суспільства виступає, зокрема, якісне правове регулювання охорони довкілля і використання природних ресурсів, закріплення поняття екологічної безпеки та шляхів її підтримання на регіональному та державному рівнях. При цьому, саме поняття екологічної безпеки як у міжнародних, так і в національних правових актах коригується час від часу з огляду на значну кількість політичних, економічних, соціальних факторів, які постійно змінюються.

До того ж, важливий вплив на сучасне формулювання поняття екологічної безпеки здійснили глобалізаційні процеси та прогресивні ідеї концепції сталого розвитку, котра вважається її прихильниками найперспективнішою ідеологією XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання забезпечення та підтримання екологічної безпеки займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені-адміністративісти, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Л.Р. Біла, В.Т. Білоус, І.П. Голосніченко, В.Л. Грохольський, Л.О. Ємець, Л.П. Коваленко, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Д.М. Лук'янець, О.І. Остапенко, А.Е. Омаров, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін. Серед вчених, які займалися цією проблематикою в рамках екологічного права, можна назвати В.І. Андрейцеву, Г.І. Балюка, А.П. Гетьмана, О.М. Хіміч та ін.

Водночас у більшості сучасних наукових праць окреслена тема висвітлюється фрагментарно, відсутнє ґрунтовне дослідження причин та історичних передумов формулювання поняття екологічної безпеки в рамках концепції сталого розвитку, її місце серед ціннісних орієнтирів сталого розвитку.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку процесів формування концепції сталого розвитку та екологічної безпеки, визначення місця екологічної безпеки серед імперативів сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Формування та вкладення у концепцію сталого розвитку сучасного значення, а саме, екологічної, економічної та соціальної складових, пройшло певний шлях, який пропонуємо поділити на декілька періодів:

1) з 1945 року по 1969 рік - період, який включає створення Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН), підписання перших знакових міжнародних угод та конвенцій нового світу, що стосуються захисту навколишнього природного середовища як основного елемента майбутньої концепції сталого розвитку, та проведення наукових міжнародних конференцій, які піднімали проблемні питання використання природних ресурсів.

Перш за все необхідно відзначити, що саме Статут ООН прийнятий 26.07.1945 року, закладає перші цеглини концепції сталого розвитку, що підтверджується статтею 55: «з метою створення умов стабільності та благополуччя, необхідних для мирних та дружніх відносин між націями ООН сприяє підвищенню рівня життя, повної зайнятості населення та умовам економічного та соціального прогресу та розвитку» [1]. В даному випадку поняття «розвиток» мав саме економічний та соціальний підтекст через наслідки Другої Світової війни. І вже коли держави почали оговтуватись від тих наслідків, стало зрозуміло, що між економічним зростанням, захистом навколишнього середовища та правами людини на мир та добробут повинен бути встановлений тісний взаємозв'язок.

В цьому періоді слід відмітити створення 16 листопада 1945 року спеціалізованої установи ООН з питань освіти, науки та культури - ЮНЕСКО, яке було досить далекоглядною подією в напрямку формування екологічної основи концепції сталого розвитку.

Під егідою ООН в кінці 1940-х років було організовано та проведено декілька міжнародних заходів у сфері екології та охорони навколишнього природного середовища. Так, 5 жовтня 1948 року у м. Фонтенбло (Франція) була проведена засновницька асамблея Міжнародного союзу охорони природи [2] (сьогодні має назву Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів, далі - МСОП), основною метою створення якої є проведення діяльності по наданню допомоги співтовариствам (країнам, урядовим та неурядовим організаціям) по впровадженню екологічно чистих методів використання природних ресурсів та збереженню біорізноманіття.

Наступного року з 22 по 29 серпня 1949 року була проведена перша Міжнародна науково-технічна конференція з охорони природи (Лейк-Саксес, м. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки), яка зібрала більш ніж 700 учасників з 48 країн та визначила метою зібрання проблему нераціонального використання природних ресурсів. Конференція носила рекомендаційний характер.

Серед міжнародних актів, які регулювали питання охорони навколишнього природного середовища, прийнятих у цей період можна відмітити Міжнародну конвенцію щодо запобігання забрудненню моря нафтою (1954 рік), Женевську конвенцію про відкрите море (1958 рік), Договір про Антарктику (1959 рік), Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Економічний розвиток та охорона природи» (1962 рік), Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою (1963 рік), Міжнародну конвенцію щодо втручання у відкритому морі у випадку аварій, які призводять до забруднення нафтою (1969 рік).

2) з 1970 р. по 1979 р. - період усвідомлення наслідків впливу людства на природні ресурси. В цей період стали формуватись перші теоретичні концепції щодо попередження загроз довкіллю, і при цьому, джерелом загроз стала визнаватись діяльність або бездіяльність людини та держави, а не сили природи. Вектор

міжнародної суспільної думки змістився на екологоорієнтовну економіку, яка б не руйнувала довкілля.

Цей період характеризується запровадженням в науковий обіг поняття «sustainable development», якому відповідає українське поняття «сталий розвиток». Появу його пов'язують з діяльністю Римського клубу, заснованого в 1968 році, оскільки саме в їхніх доповідях вперше піднімалися питання обмеженості природних ресурсів, зростання популяції, економічного розвитку та екологічних проблем ХХ століття. Перший доклад клубу - це проект Д. Медоуза «Межі зростання» датований 1972 роком, що містить модель зростання людської популяції та пов'язаного з цим поступового вичерпання природних ресурсів [3].

Знаковими подіями цього періоду стали Стокгольмська конференція (05-16.07.1972 рік), на якій було прийнято Декларацію з проблем навколишнього середовища людини (19 принципів декларації відносяться до сфери охорони довкілля); підписання Конвенції про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів (1972 рік), Міжнародної конвенції щодо запобігання забрудненню з суден (1973 рік); прийняття на хвилі проблеми ядерного роззброєння Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1978 рік); проведення першої Всесвітньої кліматичної конференції (12.02-23.02. 1979 рік), створення Всесвітньої кліматичної програми.

3) 1980 - 1992 роки - третій етап, який можна охарактеризувати сильними глобалістськими настроями в процесі формування концепції сталого розвитку. Кожна доповідь і конференція містить головну думку про те, що боротьба зі змінами клімату і сталий розвиток можливі тільки в загально-планетарному масштабі. До того ж в цей період екологічна безпека була офіційно визнана складовою міжнародної безпеки, що вивело екологічні дослідження на новий рівень, пов'язано екологічні наслідки антропогенного впливу людини на довкілля з економіками країн.

Визначними подіями цього періоду стали: прийняття Всесвітньої Хартії природи (1982 рік); проголошення Всеохоплюючої системи міжнародного миру та безпеки (1986 рік) та доповнення до неї від 1987 року (перше визнання охорони довкілля невід'ємною частиною міжнародної безпеки); підготовка та публікація доповіді «Наше спільне майбутнє (1987 рік), підписання Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу (1980 рік), Конвенції про охорону озонового шару (1985 рік), Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (1989 рік); проведення наради Політичного консультативного комітету держав-учасниць Варшавського договору «Наслідки гонки озброєнь для навколишнього середовища й інші аспекти екологічної безпеки» (1988 рік).

4) Період з 1992 року по сучасність. Цей період характеризується остаточним формуванням концепції сталого розвитку, її основних цілей, виходом на передній план екологічної безпеки вже як складової міжнародної безпеки, проведенням ряду міжнародних конференцій безпосередньо з метою обговорення проблем сталого розвитку, підписанням Кіотського протоколу, який породив безліч наукових та політичних дискусій, а також, проголошенням безпрецедентної надзвичайної кліматичної ситуації планетарного масштабу.

Цей етап ознаменовано такими масштабними конференціями як Конференція з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (03-14.06.1992 рік), Саміт тисячоліття ООН (06-08.09.2000 рік), Всесвітній саміт зі сталого розвитку (26.08.-04.09.2002 року), Конференція ООН зі сталого розвитку Ріо+20 (м. Ріо-де-Жанейро, 20-22.06.2012 рік), Саміти ООН зі сталого розвитку (вересень 2015 рік, жовтень 2019 рік), Саміт «Великої вісімки» (серпень 2019 рік),

Проводячи аналіз становлення концепції сталого розвитку неможливо не вказати на сутність самих цілей, які мають наступний вигляд (прийняті на Саміті ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 року):

1. подолання бідності;
2. викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства;
3. забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку;
4. забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
5. забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток;
6. забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
7. забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії;
8. сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
9. створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
10. скорочення нерівності всередині країн і між ними;
11. забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів;
12. забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
13. вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
14. збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;
15. захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття;
16. сприяння розбудові миролюбного і всеохоплюючого суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях;
17. зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності [4].

Як можна побачити, цілі сталого розвитку мають глобальний характер, торкаючись як всіх сфер діяльності людини, так і всього оточуючого її світу, навколишнього природного середовища, охороні якого прямо чи опосередковано присвячено 7 цілей сталого розвитку.

Висновки. Аналізуючи історичні передумови формування концепції сталого розвитку, міжнародні документи, які лягли в її основу, можна відмітити, що концепція сталого розвитку має в своїй основі три так звані «стовпи»:

- екологічний, як головна причина занепокоєності світової спільноти за своє майбутнє,
- економічний, як поштовх до розвитку світового господарства за мінімальної шкоди довкіллю, та соціальний, як прагнення сучасного суспільства до встановлення

справедливості у всіх її видах та формування у людей розуміння раціонального альтруїзму.

Екологічний елемент концепції сталого розвитку виражається насамперед в створенні таких умов, при яких, зокрема, забезпечуються права людини та громадянина на безпечне життя та чисте довкілля, на забезпечення та підтримання екологічної безпеки як складової міжнародної (глобальної) та національної безпеки. Концепцію сталого розвитку покладено в основу екологічних політик багатьох країн світу, однак маючи свої особливості країни по-різному їх реалізують. Тому, визначення місця та ролі міжнародних, державних та недержавних суб'єктів правового регулювання суспільних відносин у сфері підтримання екологічної безпеки в розрізі концепції сталого розвитку, аналіз національної та зарубіжної нормативно-правової бази щодо підтримання екологічної безпеки стане основними напрямками подальших досліджень в цьому напрямку.

Список використаної літератури

1. Устав Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : редакція від 16.09.2005. - Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 24.09.2019). ; Ustav Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i Statut Mizhnarodnoho Sudu [Elektronnyi resurs] : redaktsiia vid 16.09.2005. - Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (data zvernennia 24.09.2019).

2. The International Union for Conservation of Nature (IUCN) [Electronic resource] : web site. - Mode of access : <https://www.iucn.org/about> (accessed 17.03.2020)

3. The limits to growth : a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind [Electronic resource] / D. H Meadows; et al. - New York : Universe Books, 1972. - 206 p. - Mode of access : <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (accessed 17.03.2020).

4. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року [Електронний ресурс] : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.15р. №A/RES/70/1. - Режим доступу : <https://undocs.org/ru/A/RES/70/1> (дата звернення 17.03.2020). ; Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok dennyi u sferi staloho rozvytku do 2030 roku [Elektronnyi resurs] : Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 25.09.15r. №A/RES/70/1. - Rezhym dostupu : <https://undocs.org/ru/A/RES/70/1> (data zvernennia 17.03.2020).

O.V. Bespalova

PLACE OF ENVIRONMENTAL SECURITY IN THE SYSTEM OF VALUABLE ORIENTATIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article gives a historical excursion of the order of forming the concept of sustainable development. It is determined that the concept of sustainable development is one of the priority areas of scientific research. Emphasis is placed on the environmental component of the sustainable development concept.

The author offers the author's periodization of the idea of sustainable development and environmental safety within its framework. It has been determined that the formulation of ecological security has gone some way from the beginning of understanding the importance

of environmental problems and environmental protection to the recognition of ecological security as a component of international and national security.

The main international documents in the field of environmental safety are outlined. The main international conferences that laid the foundation for the concept of environmental safety were identified.

The place of ecological safety as an integral part of the concept of sustainable development is defined.

Keywords: *environmental security, environment, sustainable development concept, United Nations, globalization, international security.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020 р.

УДК 346.2:2-78]:349.412

П. В. Бочков

ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ЗЕМЛЮ

Коли йдеться про господарські відносини за участю релігійних організацій, то майнове питання є центральним у побудові цих відносин, оскільки для одержання статусу юридичної особи суб'єкт має володіти певною майновою базою. Правовий режим майна релігійних організацій визначає не тільки вимоги до статусу майна (тобто до об'єкта), а й обумовлює регламентацію господарської компетенції суб'єкта, що володіє цим майном.

Серед учених-юристів спори про право власності на релігійні організації тривають саме тому, що центральне місце в системі майнових прав займає право власності, яке є основоположним серед інших майнових прав. Усі інші права (право господарського відання, право довічної успадкованої власності на землю тощо) є похідними від нього й мають обмежені майнові права.

Господарські відносини як предмет регулювання складається лише з двох елементів – організаційного та майнового. Майнові питання, пов'язані з майном будь-яких релігійних організацій, традиційно залишаються одними з найважчих для юридичного розуміння, хоча і мають вирішальне значення, оскільки реалізація права на свободу совісті передбачає наявність певної майнової бази. Питання власності на релігійну власність безпосередньо пов'язані з природним правом кожної людини на свободу совісті, яке знайшло своє законодавче вираження як на міжнародно-правовому рівні, так і в нормах внутрішнього законодавства.

Вітчизняний законодавець вважає, що релігійні організації це такі самі некомерційні організації, як і, наприклад, благодійні організації, а значить, їх можна вивчити, розглянувши без урахування специфіки внутрішніх організаційних та організаційно-майнових зв'язків у відриві від положень канонічного права, а це спричиняє виникнення багатьох спірних питань, що стосуються господарської діяльності релігійних організацій.

Чинне законодавство не дозволяє однозначно визначити, до якої форми власності слід віднести власність релігійних організацій, оскільки в чинних законодавчих актах відсутня чітка кваліфікація такої форми власності, як власність батьків. На нашу думку, майно релігійних організацій слід кваліфікувати як іншу форму власності – як власність релігійних організацій, а не як приватну або колективну, оскільки релігійні